

ДИСТАНЦИОННОТО ОБУЧЕНИЕ – ВЪЗМОЖНА ФОРМА
ЗА РАЗВИТИЕ НА НАДАРЕНИТЕ И ТАЛАНТЛИВИТЕ УЧЕНИЦИ

Таня Мишева*

DISTANCE LEARNING – A POSSIBLE FORM FOR THE DEVELOPMENT OF GIFTED
AND TALENTED STUDENTS

Tanya Misheva

Abstract: *Distance / e-learning has real potential to stimulate the development of gifted and talented students. Even if it is not planned, organized and conducted in a format that allows them to manage learning that is relatively independent of the main flow (main stream students), to enable students to individual control during work, methods for learning and organization of free time. The article raises the question of how distance learning, introduced in an emergency situation, has affected gifted and talented students. The answers are sought through the analysis of a survey conducted with teachers, gifted students and their parents. The different points of view lead to the conclusion that when developing a long – term strategy for working with talented students at school, the opinions and reactions of all participants in the learning process should be thoroughly studied.*

Keywords: *gifted children, distance learning, electronic environment*

ВЪВЕДЕНИЕ

Въпреки значимия брой изследвания на авторитетни учени в областта на педагогиката и психологията, посветени на различни проблеми на образованието, у нас липсва еднозначен отговор на въпроса кои от учениците могат да бъдат определени като надарени и талантиливи. За тази група от българските ученици се говори само когато те завоюват медали или постигнат успехи на международни олимпиади, състезания и конкурси. Темата за подкрепа на надарените деца е актуална за всяко общество, нация и държава. Но в стремежа да се даде равен шанс за обучение повече внимание се обръща на учениците, които имат интелектуални затруднения. Специалната държавна подкрепа на децата с изяви дарби като че ли се изчерпва с отпускането на стипендии за постигнати успехи.

След дългогодишни наблюдения в училищата един от изследвателите на детското дарование, преподавател и клиницист в Научния институт по педиатрия Иван Керековски констатира, че децата с високи способности не са рядкост (12,3% по данни на автора). Те са творческият потенциал на всеки народ. Много от тях имат специфични особености, които не се познават достатъчно добре от родители, учители, възпитатели и лекари, поради което се допускат сериозни грешки

* **Таня Мишева** – докторант по теория на възпитанието и дидактика, катедра „Педагогика“, Педагогически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България, e-mail: tanya70vt@gmail.com

при взаимоотношенията с тях. В изследването си „Деца с високи способности (радост и грижа)“ Керекowski очертава биологичните и неврофизиологичните особености на надареността, видовете дарования и начините на определянето им. Акцент са проблемите около психоемоционалната и социалната ранимост на надарените деца и недостатъчната училищна успеваемост на част от тях – 11,5%, според автора. „По мнението на повечето автори надареността е генетично обусловена, но са необходими благоприятни условия, за да се получат максимални достижения. В САЩ през 1972 г. е приет официално терминът *gifted and talented children* (надарени и талантиливи деца) за деца, които притежават изяви или потенциални високи способности в сферата на общата интелигентност, изкуствата, социалните проблеми и др. и са в състояние да постигнат високи успехи. Те се нуждаят от диференцирана образователна програма, за да могат да реализират своя принос както към собственото си развитие, така и към обществото“ (Керекowski 1992: 32). По информация от цитираното изследване върху понятията *надареност* и *талант* продължават да се водят дискусии. Керекowski предлага и възприетата от някои автори схематична и условна класификация с няколко основни групи високи способности, изразени поотделно или в комбинации: физически; технически и математически; социални и предводителски; естетически (изкуства); общоинтелектуални (Керекowski 1992: 32).

Законът за закрила на детето и Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изяви дарби са нормативните актове, които определят изискванията и осъществяват финансово подпомагане на подрастващите с изяви дарби у нас, а Държавната агенция за закрила на детето е органът, който регулира и контролира тяхното изпълнение.

Въпреки заявената и обсъждана нужда от Национална стратегия за работа с деца с изяви дарби, тя все още не е създадена. „Необходимо е във всички образователни степени в масовата педагогическа практика въпросът с надарените и изяви деца да бъде поставен на по-високо равнище. Педагогическите специалисти трябва да провеждат целенасочена работа с надарените ученици. Тук могат да се посочат дискусии, проблемни задачи, казуси, тестове, педагогически ситуации, различни варианти на интерактивните методи. Да се разработят учебници и учебни помагала с теоретически и практико-приложни аспекти; разработка на проекти, дипломни работи, дисертации“ (Тодорина 2013: 14).

На учениците със специални способности в областта на науката, изкуствата и спорта се разчита да станат двигатели на цялостния икономически, социален и духовен живот. Надарените деца притежават богато въображение, имат нестандартно мислене, умения да изследват, да решават трудни проблеми чрез намиране на оригинални и оптимални варианти. Затова вниманието към тяхното обучение трябва не просто да бъде заострено, а да бъде изградена дългосрочна визия за подкрепа на младежите, които ще се превърнат в двигатели на нацията. А училищната институция е тази, която може в най-голяма степен да подкрепи дарованието, да го насочи и да го развие в максимална степен, да създаде стимулираща подкрепа и насърчаваща среда. Разбира се, преди всичко това дарование трябва да бъде открито, което е сложна задача: „Опростеното оценяване на умовете на хората върви ръка за ръка с представата за училище, което аз наричам „училище щампа“, предупреждава Гарднър (Гарднър 2014: 14).

Дистанционното обучение, което се проведе у нас от март до юли 2020 година поради пандемията от Ковид-19, повдигна много въпроси. В настоящия текст те ще бъдат поставени от гледна точка на общата подкрепа на „ученици с изяви дарби“ (Наредба: 2003). Предварителните проучвания и разсъжденията върху темата даваха основание да се счита, че дистанционното/електронното обучение има реален потенциал за стимулиране развитието на надарените и талантиливите ученици, ако е планирано, организирано и провеждано във формати, които им позволяват да управляват своето учене относително независимо от това на основния поток (*main stream students*). Преките наблюдения обаче показаха, че първите три месеца в условията на пандемия изправиха учителите, учениците и родителите пред твърде много специфични проблеми от различен характер, поради което не бе възможно да се планират и формати, насочени специално към надарените или изявените в дадена област. Това активира изследователския интерес в нова посока: **дали дистанционното обучение със своята специфика и в резултат от по-активното**

сътрудничеството между учители, ученици и родители в непредвидените условия на дистанционна комуникация е породило непланирани положителни ефекти. Основание да търсим отговор на този въпрос е следното принципно положение: „Дигиталната образователна среда се използва като средство за създаване на лична свобода за всеки обучаван, който ще може да учи в удобно за него време и с използване на най-подходящия за него персонален стил на учене. Ролята на учителя е да оказва влияние върху използването на тази свобода, като предлага различни начини за трансфер на знания и стилове на учене.“ (Георгиева-Лазарова, Лазаров 2017: 21).

Как въведеното в извънредна ситуация дистанционно обучение повлия на надарените и талантивите подрастващи у нас? Кой бяха трудностите и кои успехите на тази крехка група обучавани в българското училище? Настоящата разработка си поставя за цел да повдигне тези въпроси и да предложи първоначални анализи и проблематизации като основа за бъдещо осмисляне и усъвършенстване на образователната стратегия и практика.

МЕТОДОЛОГИЯ

Предварителна база на настоящото изследване са извършените преки наблюдения върху ученици от прогимназиален етап от Основно училище „Димитър Благоев“, Велико Търново, обучавани дистанционно във виртуална класна стая. Чрез метода на наблюдението се получават първоначални данни за „описание, обяснение и прогнозиране, с което се реализира на практика научният характер на изследването“ (Бижков 2003:16).

След края на учебната 2019–2020 година (юли – август 2020) беше проведено и анкетно проучване със задачата да се установи доколко дистанционното обучение в условията на пандемия е било успешно за групата на надарените и талантивите ученици. „Анкетата ще позволи за кратко време да се изследват значителен брой лица, да се гарантира анонимността на анкетираните...“ (Петров, Петров 2016: 34).

Изследването е проведено онлайн, анонимно, като е потърсено мнението на учители, ученици и родители от Велико Търново, Стара Загора, Нова Загора, Тополовград. За попълване на анкетата са поканени ученици, излъчени от преподавателите по критерия надареност или високи интелектуални способности. В анкетата участват и техните родители. За очертаване на основните проблеми, оценки и възможни решения са използвани еднотипни въпроси с цел да бъдат сравнени реакциите на основните участници в извънредния обучителен процес. Получени са отговорите на 49 ученици, 28 учители и 27 родители. Важно е да се уговори, че в анонса на анкетата специално е подчертано, че въпросите са насочени към оценка на резултатите при надарени ученици. Именно в този ракурс следва да се тълкуват мненията, въпреки че някои от тях привидно касаят цялостния процес на масово дистанционно обучение.

Резултатите от въпросите с изборен отговор се обработват с количествени методи, което дава възможност за сравнителен анализ както на различните позиции по даден въпрос поотделно във всяка група анкетираните, така и на реакциите към конкретен избор при трите групи. Приложен е и контент-анализ на въпросите с открит отговор и на мненията, дадени в точка „Друго“.

Анкетираните имат следните характеристики по признаците пол и възраст:

При учителите 85,7% са жените, при учениците – 79,6%. Преобладават жените и сред групата на родителите – 92,6% от анкетираните. Анкетираните ученици са на възраст от 12 до 19 години, най-голям е броят на 16, 17,18-годишните. Те са почти една трета от всички интервюирани. Сред анкетираните учители най-много са от 45 до 47 години. По възрастов признак, най-много са родителите на 46 години – те са 14,8% от всички.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Сред всички получени отговори съществува един, който заслужава специално внимание и следва да бъде изваден „пред скоби“. Той е даден от учител и пряко интерпретира въпроса за ефектите на дистанционното обучение върху надарените ученици:

„Смятам, че дистанционното обучение е особено подходящо за надарени ученици, тъй като те получават гайдънс от учителя и възложени индивидуални задачи, изследвания, творчески задания и т.н., след което може да работят автономно със свое темпо и със свои приоритети“.

Чрез еквивалента „гайдънс“ (guidance) – „насока“ – учителят специално заостря вниманието към необходимостта надарените в дадена сфера да бъдат насочвани, а не пряко натоварвани с учебна информация. По отношение на самите задачи се акцентира върху три ключови думи: „индивидуални“, „творчески“, „изследвания“. Налице е осъзната педагогическа позиция за работа с надарени ученици чрез насърчаване на евристичното мислене. В последната част от отговора се намесват и още два фактора, които имат съществена роля при обучението на надарени ученици: *темпото на работа и приоритетът*.

Действително посочените в цитираното учителско мнение подходи към талантиливи ученици трудно се постигат при учебен процес в класната стая. Но дистанционното обучение дори в режим на групово занимание предоставя възможността талантиливият ученик да самоорганизира информацията според собствените си темпове и извявени интереси, тъй като възприема и учи в своето лично пространство, без да се синхронизира с ритъма на съучениците си. Затова основателно дистанционното обучение е определено като „особено подходящо за надарени ученици“.

В светлината на една подобна позиция не е учудващо, че на въпроса „Каква е оценката Ви за проведеното дистанционно обучение в периода март–юни 2020“ около две трети от учителите дават положителна оценка: 42,9% от тях избират отговора „успях да открия нови начини за обмен на идеи“, а 32,1% – „нова, различна форма на обучение“. Тази статистика обаче се разминава чувствително с количествените резултати при анкетираните надарени ученици: едва 16,3% считат, че са открили нови начини за обмен на идеи, а 26,5% оценяват обучението като нова и различна форма. Сложно е да се изтълкува значителната процентна разлика в резултатите по първия избран отговор. Една възможна причина би могла да бъде следната: всеки от анкетираните ученици има дарба в определена предметна област, а мнението му в анкетата се отнася до обучението по всички дисциплини. Но забелязаното несъвпадение в оценките на учителите и учениците допуска и друго тълкуване: ако определени подходи в обучението не са системно прилагани и целенасочено адресирани към надарените ученици, не е гарантирано, че ще бъдат разпознати от самите тях като стимул и начин за обмен на идеи.

Сред свободните отговори на учителите са ценни и мненията, в които се открояват като преобладаващи следните ключови понятия и изрази, свързани с дистанционното обучение: „допълваща, а не основна форма на обучение“, „алтернатива на присъственото обучение за кратък период от време“. При учениците ключовата дума обаче е „разбиране“ – оказва се, че виртуалното преподаване и ползваните ресурси не са гарантирали разбирането на целия изучаван материал. Отговорите на родителите са твърде разсъсредоточени, но количествените стойности са по-близки до тези на учениците. Това дава основание да се предполага, че родителското мнение не е рефлексия, базирана на наблюдение, а по-скоро отразява споделяните в дома впечатления.

Централен интерес представлява проблемът за **методите на преподаване и учене** във виртуалната класна стая, като се има предвид новостта на тази форма на обучение: „Понятията виртуален свят, виртуално пространство, **виртуална класна стая**, наложени от стремглавото развитие на дигиталните технологии, са сравнително нови в педагогическите научни среди“ (Георгиева-Лазарова, Лазаров 2017: 7). Според данните от направената анкета в известен смисъл изненадващ е фактът, че най-полезен за 44,9% от учениците е „обяснителният“ **метод на преподаване**, следван от проектния – 26,5%, изследователския – 12,2%, инструктивно-практическият – 10,2%, информационно-съобщаващия – 6,1%. Най-голям брой от учителите (28,6%) отговарят, че най-полезен за учениците е бил инструктивно-практическият метод на преподаване, 17,9% – изследователският, както и информационно-съобщаващият, 14,3% – проектният. Като **метод на учене** според учителите най-ефективен е инструктивно-практическият, за който в направената анкета гласуват 35,7%. Следва частично-изследователският метод на учене (28,6%). За 21,4% от учителите резултатен е изпълнителният, за 10,7% – изследователският метод. Учениците определят като най-полезен метод на учене по време на дистанционното обучение „изпълнителния“ (44,9%),

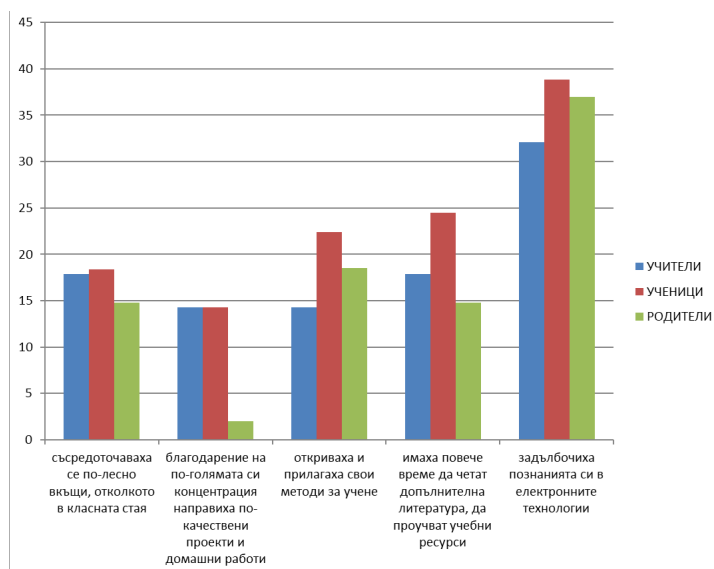
следван от „продуктивно-практическия“ (28,6%), „частично-изследователския“ (10,2%), „репродуктивния“ (8,2%), „изследователския“ (8,2%).

Анкетата констатира видимото разминаване в отговорите: учителите допускат, че практическите и продуктивни задачи стимулират надарените, но техните възпитаници предпочитат обяснението при преподаване и изпълнението на конкретни обучителни задачи при ученето. Следователно въпреки хипотезата, че надарените ученици биха проявили интерес към евристичните методи, подтикващи ги към изследване, мненията им изненадват с изразено предпочитание към системно усвояваното знание с по-традиционни подходи. Това вероятно има връзка и с проблема „разбиране“ (който бе коментиран по-горе): задълбочените и търсещи ученици се нуждаят от стабилни познания и умения, за да разгърнат пълноценно творческите си заложби.

Обедняващият метод, който в еднаква степен удовлетворява очакванията, се оказват учебните дискусии. Те са най-предпочитаният за 60,7% от учителите и за 59,2% от учениците метод за стимулиране и мотивация за учебно-възпитателната дейност. 21,4% от учителите и 34,7% от учениците дават своя глас за познавателните игри, а 17,9% от учителите и 6,1% от учениците – за създаване на ситуации на емоционално-нравствени преживявания. Родителската група отговаря поравно на въпроса за методите за стимулиране и мотивация на учебно-възпитателната дейност: 40,7% отговарят, че децата им са харесвали учебните дискусии, и също толкова – познавателните игри. Но 3,7% изразяват впечатлението, че нищо от това не е било налично, за да преценят.

Положителното и единно отношение на анкетираните към дискусиите заслужава специално внимание. Дискусионната ситуация дава възможност за личностна изява, стимулира свободното изразяване на мнение, подтиква към задълбоченост и систематизация на знанията в търсенето на необходимата аргументация, отваря възможност за преосмисляне на изучения материал. Същевременно надарените и талантливите ученици откриват подходяща среда да дадат гласност на своето индивидуално и креативно мислене, като усещат сигурност, тъй като участието на учителя е едновременно и подкрепа, и коректив. Имаме основание да формулираме местния извод, че дискусиите са една от подходящите и стимулиращи форми за работа във виртуална класна стая.

На въпроса „Какви ползи открихте от дистанционното обучение за надарените и талантливите си ученици?“ отговорите са отразени в следващата диаграма:

Фиг. 1. Ползи от дистанционното обучение за надарените ученици

В опцията „Друго“ учениците са споделили и това, че са разполагали с повече свободно време.

Диаграмата показва категоричния приоритет на отговора, свързан със задълбочаване на самите познания в сферата на електронните технологии. В останалите мнения прави впечатление, че учениците считат за ефект от дистанционното обучение възможността да прилагат **свои методи за учене** и да проучват допълнителна литература. Това подсказва и „липсите“, които те чувстват в режим на присъствено обучение – ограничената възможност да достигат до знанията по свой индивидуален път и липсата на време за натрупване на допълнителна информация. Уединението въпреки им предоставя възможност да четат повече допълнителна литература, да бъдат по-задълбочени и концентрирани и да се посветят на таланта си в определена предметна област.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В отговорите на последния отворен въпрос учителите изразяват убедеността си, че и дистанционното обучение, разглеждано през призмата на надарените и талантливите ученици, е „*като в класната стая*“. Обединяващият фактор между различните форми на обучение е следният: „*Подходът трябва да е диференциран. Обучението под каквато и да е форма трябва да е насочено и да удовлетворява нуждите на всяко едно дете и да му даде възможност да разгърне целия си потенциал. Друг е въпросът доколко това е възможно в големи класове с големи разлики в усвоените знания и умения*“. А родителите препоръчват: „*Повече предизвикателства, повече дигитални задачи, по-малък обем на материала*“. В посоката на тези финални „свободни отговори“ следва да се обобща, че проблемите и в училищната, и във виртуалната класна стая по отношение на даровитите ученици са сходни, но дистанционното обучение предлага огромни възможности за диференциран подход и за стимулиране на индивидуалните заложби чрез нов тип предизвикателства.

Анализът на анкетното проучване е основание за следните изводи:

1. Дистанционното обучение предлага разширени възможности за развитие на надарените и талантливите ученици.
2. Предварителното планиране на тези възможности е предпоставка и условие за ефективното им оползотворяване.
3. В ситуацията на дистанционно обучение партньорската връзка и отношения между учители, ученици и родители придобива още по-голямо значение.
4. Много важен приоритет в контекста на дистанционното обучение е подготовката и квалификацията на учителите да работят в дигитална среда.
5. За да бъде ефективно, обучението на надарените ученици трябва да бъде съобразено с познаване на индивидуалните им потребности и нагласи.
6. За да се изгради дългосрочна стратегия за обучение на надарени ученици, е необходимо задълбочено проучване на мненията и очакванията на всички участници в процеса.

ЛИТЕРАТУРА

Бижков, Г. (2016). *Педагого-психологическа диагностика*. II част. МЕТОДИ. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски. // **Bizhkov, G. (2016)** *Pedagogo-psikhologicheska diagnostika*. II chast. METODI. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Okhridski”.

Гарднър, Х. (2014). *Множеството интелигентности*. София: Изток–Запад. // **Gardnar, Kh. (2014).** *Mnozhestvoto inteligentnosti*, Sofia: Iztok–Zapad.

Георгиева-Лазарова, Ст., Л. Лазаров (2017). *Педагогика на XXI век*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. // **Georgieva-Lazarova, St., L. Lazarov (2017).** *Pedagogika na XXI vek*. VelikoTarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.

Закон за закрила на детето (2000). // **Zakon za zakrila na deteto (2000).** <https://mlsp.government.bg/zakrila-na-deteto>

Керековски, И. (1992). *Деца с високи способности (радост и грижи)*. Стара Загора. // **Kerekovski, I. (1992).** *Detsata s visoki sposobnosti (radost i grizhi)*. Stara Zagora.

Конвенция на ООН за правата на детето, https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org/bulgaria/files/2019-01/CRC_BG.PDF // **Konventsia na OON za pravata na deteto**, <https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org/bulgaria/>

Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби (2003) http://mc.government.bg/images/naredba_darbi.pdf // **Naredba za usloviyata i reda za osyhtesvyavane na zakrila na deca s izyaveni darbi (2003)** http://mc.government.bg/images/naredba_darbi.pdf

Петров, П. Д., П. Р. Петров (2016). *Училищна дидактика*. София: Авангард Прима. // **Petrov, P. D., P. R. Petrov (2016)**. *Uchilishtna didaktika*, Sofia: Avangard Prima.

Тодорина, Д. (2013). *Подходи, стратегии и технологии за развитие на надарените деца*. Личностно развитие на учениците в съвременното образование и общество (том VI). Благоевград, 7–42 // **Todorina, D. (2013)**. *Podhodi, strategii i tehnologii za razvitie na nadarenite deca*. Lichnostno razvitie na uchenicite v savremenoto obrazovanie i obshtestvo (tom VI). Blagoevgrad, 7–42.